

МАРТИЄНКО А.І.

д-р екон. наук,
ст. наук. співроб.

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАНУ
Французький бульвар, 29, м. Одеса, Україна, 65044

E-mail: amartienko@ukr.net

Orcid.org/0000-0003-0692-7360

ТЮТЮННИК Г.О.

здобувач

м.н.с.

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАНУ
Французький б-р, 29 м. Одеса, Україна, 65044

E-mail: ecoregnaturres@ukr.net

Orcid.org/0000-0003-4864-6129

ІНСТИТУЦІЙНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ НА ПРИРОДНІ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНІ РЕСУРСИ ПРИБЕРЕЖНИХ ТЕРИТОРІЙ

Актуальність. На території України в прибережних територіях розвиваються різні сфери та види господарської діяльності, що представляють собою морегосподарський комплекс, і поліфункціональні природні ресурси цих територій використовуються не завжди раціонально за напрямками діяльності, не враховується їх рекреаційна цінність та унікальність, їх користувачам наноситься соціо-економіко-екологічний збиток, фактично порушуються права власності. Природні ресурси прибережних територій використовуються суб'єктами господарської діяльності різних форм та прав власності на техногенні фактори виробництва. Відсутність економічного обґрунтування специфікації прав власності, їх розмістив, призводять до конфлікту інтересів різних користувачів природними рекреаційними ресурсами та необхідності трансформації процесів державного регулювання в цій сфері.

Мета та завдання. Метою статті є обґрунтування вимог у трансформаційних процесах щодо регулювання відносин власності на природні рекреаційно-туристичні ресурси прибережних територій як підґрунтя раціонального та екологічно безпечного їх використання.

Результати. У статті розглянуто інституційні аспекти розвитку державного регулювання в сфері відносин власності на рекреаційно-туристичні ресурси. Визначено недосконалість нормативно-законодавчої бази щодо правового статусу та економічних відносин стосовно власності на пляжні території, які знаходяться в прибережних зонах. Виділено та охарактеризовано прибережні пляжні території півдня України. Обґрунтовано необхідність трансформації інститутів та інституцій управління власністю на природні рекреаційно-туристичні ресурси на державному та регіональному рівнях. Охарактеризовано орендні відносини щодо користування пляжними територіями. Обґрунтовано інституційні напрями удосконалення відносин власності на природні рекреаційно-туристичні ресурси прибережних територій.

Висновки. На території нашої держави багато потенційних рекреаційних пляжних територій, які можуть бути освоєні та використовуватись з максимальним соціальним, екологічним та економічним ефектом, проте нестача державних і місцевих бюджетних коштів викликає необхідність надання можливості орендарям використовувати пляжні ресурси, з обов'язковим проведенням захисних, відновлювальних та інших заходів щодо облаштування територій. Процес державного регулювання економічних відносин власності на рекреаційні прибережні ресурси є недостатньо ефективним в результаті недосконалості існуючої законодавчо-нормативної бази, механізмів контролю з боку держави за станом ресурсів. Тому необхідно удосконалювати інституційні механізми розвитку відносин власності на рекреаційно-туристичні ресурси прибережних територій.

Ключові слова: відносини власності, рекреаційно-туристичні ресурси, прибережна територія, пляжна територія, інституційні механізми, комунальне підприємство, антропогенний вплив, раціональне використання, управління власністю, нормативно-правова база, державний контроль.

MARTIENKO A.I.
Dr.Sc. (Economics),
Institute Of Market Problems And Economic&Ecological Research of the
National Academy Of Sciences Of Ukraine
Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine
E-mail: amartienko@ukr.net
Orcid.org/0000-0003-0692-7360

TIUTIUNNYK H.O.
Postgraduate, junior researcher
Institute of market problems and economic&ecological research NAS of Ukraine
Frantsuzskiy Boulevard, 29, Odessa, Ukraine
E-mail: ecoregnatures@ukr.net
Orcid.org/0000-0003-4864-6129

INSTITUTIONAL ASPECTS OF PROPERTY RELATIONS ON NATURAL RECREATIONAL AND TOURIST RESOURCES OF COASTAL AREAS

Topicality . On the territory of Ukraine in the coastal areas various spheres and types of economic activity are developing, representing a complex of seafarers, and polyfunctional natural resources of these territories are not always used rationally in the directions of activity; their recreational value and uniqueness are not taken into account; their socioeconomic and ecological damage, in fact, property rights are violated. Natural coastal areas resources are used by subjects of economic activity of various forms and ownership rights to man-made production factors. Lack of economic substantiation of the property rights specification, their blurriness, lead to a conflict of interests of various users with natural recreational resources and the need to transform the state regulation processes in this area.

Aim and tasks. The purpose of the article is the substantiation of requirements in the transformation processes concerning the regulation of property relations on the natural recreational and tourist resources of the coastal areas as a basis for rational and environmentally safe use of them.

Research results. The article deals with the institutional aspects of the state regulation development in the field of property relations on recreational and tourist resources. The imperfection of the regulatory and legislative framework concerning the legal status and economic relations with regard to the ownership of beach areas located in coastal zones. The coastal beach areas of southern Ukraine are highlighted and described. The necessity of transformation of institutes and institutions of property management on natural recreational and tourist resources at the state and regional levels is substantiated. The lease relations regarding the use of beach areas are described. The institutional directions of property relations improvement on the natural recreational and tourist resources of the coastal areas are substantiated.

Conclusions. There are many potential recreational beach areas in our country, which can be mastered and used with the maximum social, ecological and economic effect, but the lack of state and local budget funds causes the need for the tenants to use beach resources, with the obligatory carrying out of protective, restorative and other measures for the arrangement of the territories. The process of state regulation of economic relations of recreational coastal resources ownership is not sufficiently effective as a result of the imperfection of the existing legislative and regulatory framework, the mechanisms of control by the state on the state of resources. Therefore, it is necessary to improve the institutional mechanisms of development of property relations on the recreational and tourist resources of the coastal areas.

Key words: property relations, recreational and tourist resources, coastal area, beach area, communal enterprise, anthropogenic impact, rational use, misplacement.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Україна в цілому і окремі її території характеризується наявністю різноманітних природних ресурсів, які взаємопов'язані між собою і нераціональне використання одного з них впливає на екологічний стан та економічні показники інших користувачів. Виснаження, забруднення, деградація одного ресурсу може призвести до знищення або зниження якісних і кількісних характеристик іншого природного об'єкта. Один з напрямків підвищення ефективності природокористування є удосконалення відносин власності на природні ресурси та зростання відповідальності власника за їх стан та ефективність використання.

Розвиток рекреаційно-туристичної діяльності не можливий без природних ресурсів, які є основним фактором виробництва в цій сфері. Особливістю природних ресурсів прибережних територій є те, що вони знаходяться в державній або комунальній власності, а фактично використовуються суб'єктами господарської діяльності різних форм та прав власності на техногенні

фактори виробництва. Відсутність економічного обґрунтування специфікації прав власності, їх розмитість, призводять до конфлікту інтересів різних користувачів природними рекреаційними ресурсами та необхідності трансформації процесів державного регулювання в цій сфері.

Аналіз останніх публікацій з даної проблеми. Питання відносин власності на природні ресурси, зокрема на рекреаційно-туристичні, досліджувалися в наукових працях Б. Буркинського [1], В. Степанова [2], С. Дубняка [3], А. Яцика [4], О. Веклич [5], Н. Хумарової [6], А. Мартієнко [7]. Проте, розпорядження природними ресурсами як об'єктами власності та використання їх в рекреаційно-туристичній сфері, вимагають трансформації інститутів та інституцій управління власністю на природні рекреаційно-туристичні ресурси на державному та регіональному рівнях.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. На території України в прибережних територіях розвиваються різні сфери та види господарської діяльності, що представляють собою морегосподарський комплекс, і поліфункціональні природні ресурси цих територій використовуються не завжди раціонально за напрямками діяльності, не ураховується їх рекреаційна цінність та унікальність, їх користувачам наноситься соціо-економіко-екологічний збиток, фактично порушуються права власності. Права користування загальнонародною, державною, комунальною власністю підприємств рекреаційної сфери діяльності, а також економічне вираження цих прав також не визначені остаточно.

Формулювання цілей дослідження. Метою статті є обґрунтування необхідності трансформаційних процесів у регулюванні відносин власності на природні рекреаційно-туристичні ресурси прибережних територій як основи раціонального та екологічно безпечного їх використання.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Відносини власності на природні ресурси є основними в системі економічних відносин і визначають ефективність виробництва, розподілу, обміну та споживання в суспільстві. Форми і права власності в природокористуванні є системоутворюючими при визначенні напрямків і методів впливу господарської діяльності на природне середовище, при формуванні соціо-економіко-екологічних обмежень (дозволів, ліцензій тощо) в області їх використання. У відносинах розподілу власність на природні ресурси визначає їх використання по галузях виробництва, так як природні ресурси поліфункціональні і завжди постає питання, якому сектору економіки віддати перевагу – розвивати видобуток природного ресурсу або розвивати рекреацію, туризм на даній території.

Форми і права власності визначають також напрями розподілу отриманого доходу, прибутку від використання даного природного ресурсу: чи направити прибуток на охорону природного об'єкту або використовувати в інший спосіб. Тому, можна стверджувати, що відносини власності є основоположними в організаційно-економічному механізмі природокористування і від них залежить ефективність використання об'єктів природи на рівні держави регіонів і суб'єктів.

Авторами розглянуті питання трансформації відносин власності на природні рекреаційно-туристичні ресурси прибережних територій. Зупинимось більш докладно на сутності прибережних територій.

У Водному і Земельному кодексах України надано таке визначення прибережних територій : під ними розуміють простір, що пролягає між сушею та морем, рікою, озером, складений піском, гравієм, камінням, ракушняком, осадовими породами, що сформувався в результаті діяльності моря, інших природних чи антропогенних факторів і розташований по обидва боки берегової лінії [8].

Прибережні території входять до складу пляжної зони, яка встановлюється навколо морських заток і лиманів та у межах прибережної захисної смуги морів, що в свою чергу виділяється з метою охорони поверхневих водних об'єктів від забруднення і засмічення та збереження їх водності вздовж річок, морів і навколо озер, водосховищ та інших водойм [9].

Поняття просторового поділу берега та води в працях В.М. Степанова [2] характеризується як контактна зона суша-море. У більш широкому плані до контактних зон відносяться будь-які активні поверхні в морях: системи типу річка-лиман-море, ріка-море-проток-море, гідрологічні фронти, апвелінг, осередки взаємодії океанічних полів, системи вода-лід, дно-природний шар води. В таблиці 1, можна побачити різновид контактних зон.

Таким чином, в контактній зоні суша моря можуть розвиватися різні сектори національної економіки, морегосподарського комплексу, що використовують морські полі функціональні ресурси цього району, в тому числі і зони берег-узбережжя. При цьому треба зауважити, що земельні ресурси можуть знаходитись в державній, комунальній та приватній формі власності і використовуватись самим власником або передаватись в оренду. Морські ресурси, їх флора та фауна, природні ресурси берег-узбережжя є власністю народу України та перебувають у державному або регіональному розпорядженні.

Характеристика контактних зон прибережних територій

Контактна зона	Масштаб	Визначення
Примор'я-морське узбережжя	1 км	Примор'я – полоса поверхні літосфери, де збереглися сліди стародавнього взаємодії суші і моря, утворені при відносно більш високих рівнях, ніж сучасні
Берег-узбережжя	10-100 м	В поняття «берег» входять пляж, підприбойна зона і кліф
Припливно-відливна зона	1 м	Охоплює глибину до 5 м

Джерело: складено авторами на основі [2, С. 9]

Державні органи управління всіх рівнів мають бути зацікавлені у такому розпорядженні власністю на природні рекреаційні ресурси, щоб вона приносила максимальний економічний дохід, мала соціальну та екологічну ефективність. В статті ми розглянемо використання зони берег-узбережжя, де знаходяться пляжні території, які використовуються як рекреаційний ресурс.

Україна володіє великими прибережними територіями, на яких розташовані природні пляжні ресурси до складу яких входять Запорізька, Херсонська, Одеська та Миколаївська прибережні території. Рекреаційно-туристичний потенціал Чорноморського узбережжя Миколаївської області складається з морських піщаних пляжів довжиною близько 140 км, зокрема 70 км освоєних. В Херсонській області протяжність прибережних територій складає 146 кілометрів, а берегова лінія, яка придатна для освоєння пляжів, складає майже 46 км. Протяжність Запорізького Приазов'я 365,5 км. Загальна довжина прибережної території по Одеській області складає близько 394 км і 44 км по м. Одеса, в тому числі 175 км по регіону і 35 км по місту придатні для рекреації. В м. Одеса протяжність освоєних пляжів складає близько 7,4 км. Таким чином, можна зробити висновок про великий рекреаційний потенціал пляжних територій, який у кращому випадку освоєний на половину (табл. 2).

Таблиця 2

Прибережні території Одеської області

№	Назва прибережної території	Довжина пляжних територій, км	Довжина освоєних пляжних територій, км	Питома вага освоєних пляжних територій в загальному обсязі, %
1	Миколаївська область	140	70	50,0
2	Херсонська область	146	46	31,5
3	Запорізька область	365,5	-	-
4	Одеська область	394	175	44,4

Питаннями збирання, ремонту та відновлення об'єктів благоустрою, піщаних територій пляжів, що належать до комунальної власності, і зелених зон на території морського узбережжя міста Одеси займаються прибережно-експлуатаційні комунальні підприємства «Гідропарк Лузановка», «Ланжерон», «Узбережжя» та «ПЕО Київського району». Заходи, які вони мають проводити щодо зниження руйнівних явищ на прибережній території представлено в таблиці 3.

Розглянуті заходи є дуже капіталомісткими і так як на прибережну пляжну зону власність є комунальною, а на море – державною, то і держава і місцеві органи влади мають нести відповідальність за свою власність, здійснювати природозахисні заходи для збереження та покращення ресурсу, виділяти кошти на утримання пляжних територій і морських ресурсів прибережної зони та ураховувати ці витрати в орендній платі приватних виробників послуг в цій зоні.

В Україні інститути управління власністю на природні рекреаційно-туристичні ресурси на державному та регіональному рівнях на ряду з іншими країнами потребують трансформації з метою підвищення ефективності використання та охорони природних ресурсів. На сьогоднішній день не існує інституту управління власністю на природні ресурси взагалі, та, зокрема, на рекреаційно-туристичні. Наукового обґрунтування потребує управління державою державними та недержавними формами власності на природні рекреаційно-туристичні ресурси, визначення умов та форм введення обмежень та обтяжень з боку держави для різних форм та прав власності на природні рекреаційні ресурси.

Таблиця 3

Заходи регулювання та зниження руйнівних явищ на прибережній території

Заходи	Шляхи і способи регулювання і зниження руйнування морських берегів	Ймовірна вартість заходу
Берегоукріплення	Відновлення деформованих берегів, створення волноломів, влаштування залізобетонних та піщаних бун, намивання пляжів, кам'яне накидання, бетонні блоки поблизу берега	5-20 млн. грн./км
Штучне живлення моря теригенним матеріалом	Живлення прибережної території теригенним матеріалом, створення морських ґрунтових звалищ	40 млн. грн./ км ³
Штучне зниження руйнівного впливу хвиль	Формування хвильової тіні шляхом будівництва штучних островів і рифів, відповідне планування портових територій і берегових систем	2,6-6 млн. грн./км
Підвищення опірності	Укріплення берегів палями, облицювання укосів плитами, планування схилу, будівництво підпірних хвилевідбійних стін, набережних, берм, фітомеліорацію	1-4 млн. грн./км
Управління морською течією	Регулювання берегових потоків за допомогою гідротехнічних пристроїв, зміна циркуляції водних мас і твердих наносів шляхом створення штучних бухт	>100 тис.грн.

Джерело: складено авторами на основі [2, С. 113-114]

Також дуже важливим є наукове обґрунтування границь втручання держави у регулювання нею відносин недержавної власності окремих суб'єктів природокористування, що складаються у них з державними органами влади та третіми особами. Так, наприклад, до пляжних територій, що перебувають в комунальній власності, має доступ кожний бажаючий. Як видно з таблиці 2 багато потенційно рекреаційних пляжних територій в областях України, що мають доступ до морських ресурсів не освоєно, а в державних та місцевих бюджетах не достатньо ресурсів на їх освоєння. Тому є сенс передавати такі землі для користування в оренду, із зазначенням обов'язків орендарів щодо раціонального та екологічно безпечного використання таких територій, включаючи проведення ремонту, реконструкції берегоукріплювальних споруд тощо. Дані положення обов'язково необхідно закріпити в договорах оренди, за невиконання яких накладатиметься штраф або повне розірвання договору та позбавлення права користування пляжними територіями.

Таким чином виникають певні економічні відношення з приводу оренди природних рекреаційно-туристичних ресурсів між власником (в особі міських або обласних органів управління) та користувачами (суб'єктами підприємницької діяльності). Аналіз договорів оренди пляжних територій показав, що в договорах занижена орендна плата за використання природних ресурсів у високий сезон, в них не визначаються конкретні умови надання оренди, такі як у випадку заниженої (відсутньої) орендної плати користувач зобов'язується провести конкретні заходи щодо облаштування територій, заходи контролю та санкції щодо невиконання умов договору.

Контроль за дотриманням соціо-економіко-екологічних вимог договорів оренди також потребує інституційного забезпечення. Існуюча недосконалість контролю виконання умов договорів оренди пляжних територій викликана такими основними причинами:

- недосконалістю інститутів виконавчої влади щодо впровадження нормативно-правової бази рекреаційного природокористування, так наприклад, біля урізу води забороняється споруджувати будівлі, але їх будують, а потім роками судяться, забороняють обмежувати доступ громадськості до пляжних територій, але його не виконують тощо;
- складному характеру моніторингу дотримання вимог договорів оренди через відсутність налагодженої системи автоматизованого збору інформації;
- вартості моніторингу та прийняття заходів проти не виконання вимог та наявності достатньо сильних та незалежних інститутів.

Таким чином, потребує наукового обґрунтування та подальшої розробки договірна база використання рекреаційних природних ресурсів з урахування обмежень користувача у їх використанні в зонах «берег-узбережжя».

В нормативно-законодавчому плані не до кінця визначено правовий статус та економічні відносини щодо власності на пляжні землі, які знаходяться в прибережних територіях.

Пляжні території знаходяться в комунальній власності, яка забезпечує вільний доступ громадян до оздоровлення, так як згідно із Конституцією України користування природними об'єктами права власності народу відповідно до закону є вільним для кожного громадянина [11, 12]. Аналогічне твердження наводиться у Водному кодексі, де говориться, що загальне водокористування здійснюється громадянами для задоволення їх потреб безкоштовно, без закріплення водних об'єктів

за окремими особами та надання відповідних дозволів, а також у межах пляжної території забезпечується безперешкодний і вільний доступ громадян для загального водокористування [9].

Проте послуги, що надаються громадянам на пляжі, є платними і надаються суб'єктами господарської діяльності приватної форми власності на техногенні засоби виробництва цих послуг. Більшість пляжів міста Одеси орендуються у місті різними суб'єктами приватної власності за договорами оренди на довгий строк. Договори передбачають оренду «комплексу берегозахисних споруд у вигляді штучного пляжу», що порушує цільове призначення берегозахисних споруд. Берегозахисні споруди належать до споруд інженерного захисту територій та відповідно до свого функціонального призначення є берегоукріплювальними і протизсувними спорудами, що створені для надання населенню пляжних послуг. Інженерні споруди берегозахисного значення не можуть надаватися в оренду. Всі договори предметом оренди представляють «берегоукріплювальні споруди», правда, «у вигляді ділянок штучних пляжів», що робить ситуацію зовсім непрозорою [13, С. 1-3]. Тому в законодавчому полі треба остаточно визначити, які споруди можуть передаватися в оренду і які мають залишатися поза орендними відносинами.

Суб'єкти господарювання, які орендують пляжні території повинні дотримуватись природоохоронних правил використання рекреаційних ресурсів, застосовувати природозберігаючі заходи щодо використання, використовувати відновлювальні технології. Якщо ж виконання вимог раціонального та еколого-безпечного користування рекреаційно-туристичні ресурсами не відбувається, природний рекреаційний ресурс повинен бути безповоротно відчужений на користь держави або іншого власника, користувача. Так як, відповідно до ДБН 360-92 – у приморських курортах підлягає охороні зона суворого режиму (перша зона санітарної охорони), включаючи прибережну смугу моря, пляжі і територію, що прилягає до пляжів, завширшки не менше 100 м, яка повинна використовуватися переважно для організації зелених насаджень загального користування, набережних, бульварів, скверів, кліматолікувальних споруд, спортивних і дитячих майданчиків. У вказаній зоні курортних міст і селищ, що склалися, допускається збереження існуючих капітальних споруд житлово-цивільного призначення за умови забезпечення санітарно-гігієнічних умов їх експлуатації [15].

Для ремонту та реконструкції прибережних земель, очистки пляжних територій комунальним підприємствам виділяються бюджетні кошти, завдяки чому туристсько-рекреаційні ресурси, які потребують ретельного догляду повинні залишатися в функціональному стані. Частка витрат покривається за рахунок позабюджетних коштів підприємств, які орендують пляжні території, що є досить доречним, так як суб'єкти користування земельними ділянками отримують тим більший дохід, чим кращий екологічний стан ресурсу для відпочинку та покращення здоров'я населення.

Треба зауважити, що самі рекреанти наносять збитки пляжним ресурсам, величина яких є суттєвою і знижує ефекти оздоровлення та відпочинку. Скільки б не витрачалося зусиль на очищення пляжів, якщо користувачі рекреаційних ресурсів не будуть дотримуватися звичайних правил раціонального використання природного середовища, зберегти його не вдасться. Для попередження порушення вимог використання пляжних ресурсів, необхідними умовами повинні бути встановлення переробних контейнерів та наглядачів, якими буде проводитися спостереження за станом чистоти пляжів та накладання штрафів, в результаті її не дотримання.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Виходячи з вищевикладеного можна зробити висновок, що в Україні існує багато потенційних рекреаційних пляжних територій, які можуть бути освоєні та використовуватись з максимальним соціальним, екологічним та економічним ефектом. Нестача державних і місцевих бюджетних коштів на освоєння таких територій викликає необхідність надання можливості орендарям використовувати пляжні ресурси, з обов'язковим проведенням захисних, відновлювальних та інших заходів щодо облаштування територій.

Процес державного регулювання економічних відносин власності на рекреаційні прибережні ресурси є неефективним в результаті недосконалості існуючої законодавчо-нормативної бази, механізмів контролю з боку держави за станом ресурсів та виконанням соціо-економіко-екологічних обмежень їх використання. Тому необхідно удосконалювати інституційні механізми розвитку відносин власності на рекреаційно-туристичні ресурси прибережних територій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Буркинський Б.В. Інституційні аспекти адміністрування сфери природокористування в Україні / Б.В. Буркинський, А.І. Мартієнко, Н.І. Хумарова // Економіка України. Науковий журнал. – 2016. – № 1. – 71-83 с.

2. Степанов В.Н. Экономико-экологические проблемы контактной зоны суша-море / В.Н. Степанов // Отделение экономики и экологии Мирового океана Морского Гидрографического института АН УССР. – 1982. – 161 с.
3. Дубняк С.С. Еколого-гідроморфологічний підхід до обґрунтування берегозахисту на дніпровських водосховищах / С.С. Дубняк // Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія. – 2015. – Т.3(38). – С. 16-24.
4. Яцик А.В. Водні ресурси: використання, охорона, відтворення, управління / А.В. Яцик, Ю.М. Грищенко, Л.А. Волкова, І.А. Пашенюк. – Київ, 2007. – 360 с.
5. Веклич О. Урахування природного клімату як базового компонента економічного розвитку України / О. Веклич, Т. Яхєєва // Економіка України. – 2004. – № 12. – С. 77.
6. Хумарова Н.І. Інституціональні засади вдосконалення відносин власності на рекреаційно-туристичні ресурси в Україні / Б. В. Буркинський, А.І. Мартієнко, Н.І. Хумарова // Науковий журнал “Економіка України”. — 2017. — №2 (663) С. 61-73.
7. Мартієнко А.І. Методологічні основи реалізації відносин власності на природні рекреаційно-туристичні ресурси / А.І. Мартієнко // Економічні інновації зб. наук. праць. – Одеса, 2016. – Вип. 62. - С. 193-199.
8. Водний Кодекс України : Закон від 06.06.1995 №213/95-ВР Відомості Верховної Ради України від 13.06.1995 – 1995 р. – № 24 – стаття 189.
9. Земельний Кодекс України : Закон від 25.10.2001 № 2768-III / Відомості Верховної Ради України від 25.01.2002 – 2002 р. – № 3 – стаття 27.
10. Doggett, Tim (2015). The Growing Value of U.S. Coastal Property at Risk www.air-worldwide.com/Publications/AIR-Currents/2015/The-Growing-Value-of-U-S--Coastal-Property-at-Risk/ Retrieved from: <http://www.air-worldwide.com/Publications/AIR-Currents/2015/The-Growing-Value-of-U-S--Coastal-Property-at-Risk/>
11. Про внесення змін до Водного і Земельного кодексів України щодо прибережних захисних смуг : Закон України №2740-VI від 02.12.2010 / Відомості Верховної Ради України офіційне видання від 06.05.2011 – 2011 р. – № 18. – стор. 1019. – стаття 122.
12. Конституція України : Закон від 28.06.1996 №254к/96-ВР / Відомості Верховної Ради України від 23.07.1996 – 1996 р. – № 30. – стаття 141.
13. Про благоустрій населених пунктів: закон України від 2005 №49 / Відомості Верховної Ради від 17.01.2017 № 9. – Ст. 68.
14. Основы системы прав собственности на природные ресурсы: памятка реформаторам в странах Восточной Европы, Кавказа и Центральной Азии / Организация экономического сотрудничества и развития. – 2011. – 54 с.
15. Державні будівельні норми 360-92 Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень : Наказ від 17 квітня 1992 р. № 44 / Державний комітет України у справах містобудування і архітектури. – 142 с.
16. Martiienko, A. & Tiutiunyk, H. (2017). Development of property relations as a basis of natural resources rationalization. *Intelekt XXI – Intellect XXI*, 2, 294-300
17. Мартієнко А.І. Теоретичні основи розвитку відносин власності на природні ресурси / А.І. Мартієнко : монографія. – О.: Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, 2011. – 392 с.

REFERENCE

1. Burkynskyi, B.V., Martiienko & A.I., Khumarova, N.I. (2016). Instytutsiini aspekty administruvannia sfery pryrodokorystuvannia v Ukraini [Institutional aspects of administration of the sphere of natural resources use in Ukraine]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, 1, 71-83 [in Ukrainian].
2. Stepanov, V.N. (1982). Ekonomiko-ekologicheskie problemy kontaktnoi zony susha-more [Economic and environmental problems of the land-sea contact zone]. *Otdelenie ekonomiki i ekologii Mirovogo okeana Morskogo Gidrograficheskogo instituta AN USSR – Department of Economics and Ecology of the World Ocean of the Sea Hydrographic Institute of the Academy of Sciences of the Ukrainian SSR*, 161 [in Russian].
3. Dubniak, S.S. (2015). Ekoloho-hidromorfolohichniy pidkhid do obhruntuvannia berehozakhystu na dniprovsykh vodoskhovyshchakh [Ecological-hydromorphological approach to the basics of coast protection at Dnipro reservoirs]. *Hidrolohiiia, hidrokhimiiia i hidroekolohiiia – Hydrology, hydrochemistry and hydroecology*, 3(38), 16-24 [in Ukrainian].

4. Yatsyk, A.V., Hryshchenko, YU.M., Volkova, L.A. & Pasheniuk, I.A. (2007). Vodni resursy: vykorystannia, okhorona, vidtvorennia, upravlinnia [Water resources: use, protection, reproduction, management]. Kyiv, 360 [in Ukrainian].
5. Veklych, O. & Yakhieieva, T. (2004). Urakhuvannia pryrodnoho klimatu yak bazovoho komponenta ekonomichnoho rozvytku Ukrainy [Taking into account the natural climate as the basic component of economic development of Ukraine]. Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine, 12, 77 [in Ukrainian].
6. Burkynskyi, B.V., Khumarova, N.I. & Martiienko, A.I. (2017). Instytutsionalni zasady vdoskonalennia vidnosyn vlasnosti na rekreatsiino-turystychni resursy v Ukraini [Institutional Principles for Improving Ownership Relationships with Recreational-Tourist Resources in Ukraine]. Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine, 2 (663), 61-73 [in Ukrainian].
7. Martiienko, A.I. (2016). Metodolohichni osnovy realizatsii vidnosyn vlasnosti na pryrodni rekreatsiino-turystychni resursy [Methodological bases of realization of ownership relations on natural recreational and tourist resources]. Ekonomichni innovatsii zb. nauk. prats – Economic innovations. sciences works, 62, 193-199 [in Ukrainian].
8. Vodnyi Kodeks Ukrainy : Zakon vid 06 cherv. 1995 roku №213/95-BP [Water Code of Ukraine: Law from 06 June 1995, №213/95-BP]. (1995). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information from the Verkhovna Rada of Ukraine, 24, 189 [in Ukrainian].
9. Zemelnyi Kodeks Ukrainy : Zakon vid 25 zhovt. 2001 roku № 2768-III [Land Code of Ukraine: Law dated 2 October 2001, № 2768-III]. (2002). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information from the Verkhovna Rada of Ukraine, 3, 27 [in Ukrainian].
10. Doggett, Tim (2015). The Growing Value of U.S. Coastal Property at Risk www.air-worldwide.com/Publications/AIR-Currents/2015/The-Growing-Value-of-U-S--Coastal-Property-at-Risk/ Retrieved from: <http://www.air-worldwide.com/Publications/AIR-Currents/2015/The-Growing-Value-of-U-S-Coastal-Property-at-Risk/>
11. Pro vnesennia zmin do Vodnoho i Zemelnogo kodeksiv Ukrainy vidnosno pryberezhnykh zakhysnykh smuh: Zakon Ukrainy №2740-VI vid 02 grudn. 2010 roku. [On amendments to the Water and Land Codes of Ukraine regarding coastal protective bands: Law of Ukraine №2740-VI vid 02 December 2010]. (2011). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information from the Verkhovna Rada of Ukraine, 18, 1019 [in Ukrainian].
12. Konstytutsiia Ukrayiny : Zakon vid 28 cherv. 1996 roku №254к/96-BP [Constitution of Ukraine: Law from 28.06.1996 №254к/96-BP]. (1996). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information from the Verkhovna Rada of Ukraine vid 23 June 1996, 30, 141 [in Ukrainian].
13. Pro blahoustrii naselenykh punktiv: zakon Ukrainy vid 2005 roku №49 [About improvement of settlements: the law of Ukraine from 2005 №49]. (2005). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information from the Verkhovna Rada of Ukraine, 9, 68 [in Ukrainian].
14. Osnovy systemy prav sobstvennosti na prirodniie resursy: pamiatka reformatoram v stranakh Vostochnoi Yevropy, Kavkaza i Tsentral'noi Azii [The fundamentals of the system of property rights for natural resources: a hint of reformers in the countries of Eastern Europe, the Caucasus and Central Asia] (2011). Organizatsiia ekonomicheskogo sotrudnichestva i razvitiia – Organization of economic cooperation and development, 54 [in Russian].
15. Derzhavni budivelni normy 360-92 Mistobuduvannia. Planuvannia i zabudova miskykh i silskykh poselen : Nakaz vid 17 kvitnia 1992 roku N 44 [State Building Standards 360-92 Town Planning. Planning and development of urban and rural settlements: Order of 17 April 1992 N 44]. (1992). Derzhavnyi komitet Ukrainy u spravakh mistobuduvannia i arkhitektury – State Committee of Ukraine for Urban Development and Architecture, 142 s [in Ukrainian].
16. Martiienko, A. & Tiutiunnyk, H. (2017). Development of property relations as a basis of natural resources rationalization. *Intelekt XXI – Intellect XXI*. 2, 294-300.
17. Martiienko, A.I. (2011). Teoretychni osnovy rozvytku vidnosyn vlasnosti na pryrodni resursy [The theoretical basis of property relations on natural resources]. Odesa : Instytut problem rynku ta ekonomiko-ekolohichnykh doslidzhen NAN Ukrainy [in Ukrainian].